

נר לדוד - גליון 57

כ"ד ניסן תשפ"ב

בס"ד

פנינה ספרותית נאה זו נכתבה במקורה בשנת תשל"ו באידיש עבור הירחון "די אידישע היים" שיצא לאור בארה"ב. היא תורגמה ופורסמה לראשונה ב"המודיע" בסיון תש"ס לרגל יום השנה לפטירת הסופר.

להשלמת היריעה ראו הערה והשערה מעניינת בעמוד האחרון של הגליון.

בברכה

מערכת "נר לדוד"

ר' חייקל

~ דמות ~

קטן מידות הוא ר' חייקל. הכל אצלו בזעיר אנפין. זקנו - העשוי משערות קטנות ודקיקות, החרדות תמיד פן יתלשו ממקומן; אצבעותיו המרטיניות והרזות, ורגליו הממהרות, הנמצאות תדיר בתנועה מתמדת. החל מהרגע בו קם ר' חייקל ממיתתו הוא ממחר. נראה היה כאילו רגליו רצות מאליהן ואילו גופו רודף אחריהם.

לאן הוא ממחר, ר' חייקל?

איך ניתן לדעת? ר' חייקל הרי כל כך עסוק עד שאין לו זמן לענות, ובוודאי שלא להרהר אודות רגליו המתרוצצות.

- הרגליים רצות, אתם אומרים? של מי, שלי? וכי אני יכול לדבר איתם? הם עושים את שלהם, ואני עושה את שלי. שירוצו, שירוצו היטב. הם צריכים לבצע את תפקידם, ואני - את שלי.

אתם מביטים בו ואינכם יודעים אם שיג ושיח לכם עם אדם כמוכם, בשר ודם, או עם מחשבה מתהלכת. שומעים אתם? עם מחשבה! עם רעיון המתרוצץ על גבי רגליים אנושיות זריזות, מסתובב ומחטט בכל מקום, כדי למצוא עוד הגיג קטנטן או שבריר של רעיון, בלימוד, כמובן, משום שר' חייקל אינו מכיר דבר אחר מלבד לימוד, אפילו את עצמו אינו מכיר, כל שכן את אשתו וילדיו.

חייקל, אמרה לו אשתו תוך כדי ריצתו, עוד תהיה חולה, חלילה, לבך לא יעמוד בריצות האלו...

מביט הוא עליה בעיניו הגדולות, שאישונים זריזים מתרוצצים בתוכן, ובהן משתקפת נשמה מבהיקה חסרת מנוחה. מביט הוא כך עליה, נדמה לו כי זוהי אשתו. רוצה הוא לענות לה, אבל - - -

אבל ר' חייקל כבר נתפס במחשבה אחרת.

רצות להן עיניו הזריזות והחכמות על פני אלף מקומות שונים הלך ושוב, רצות הן כה מהר שאפילו אשתו אינה מצליחה להשיג אותן, רצות הן ומחייכות אליה - - -

- אה, את, את היא זו, יודע אני, מירלה, טוב, טוב, אשתדל לרוץ פחות...

ומיד מפנה את גבו, וממשיך לרוץ.

לכוד הוא במבטו מוט של עץ מגדר שבורה, או שבר ענף כלשהו. הוא נעצר לפתע פתאום באמצע הריצה, תופס שערונת מזקנו, מורט אותה בזריזות, מביט על השערה המרוטה ומתחיל למנות:

מאתים ו- - ארבעים ושלש, לא - וארבע, לא - ארבעים ושמונה פעמים - - -
ובפוסקים...?

והש"ס כולו זורם במוחו הזריז. רצות שורות, דפים, סוגיות, רצים ראשונים ואחרונים, וכולם נאספים יחדיו לערימה גדולה, נעמדים למולו ואינם נותנים לו להמשיך ללכת. חייקל, אומרים הם, הנה אנחנו, אספת אותנו יחדיו, לשם מה? אתה מעונין לומר משהו, או שמא נזכרת בנו רק בדרך אגב?

נבוך ר' חייקל, מרכין הוא את ראשו כמתבייש, מתבונן בעצמו כדי רגע, ומורט בידו עוד שורה דקיקה.

לא! מדוע דרך אגב? מרים הוא את עיניו הגדולות, הזריזות והחכמות, ומביט נכחו, נדמה היה לו שמאן דהו מדבר אליו. המחשבה שלו? לא. משהו? אולי איזו בת קול מן השמים? כי... כי... מגחך הוא אל עצמו.

אנשים עוברים לידו, מעיפים לעברו מבט מבוהל, ומתחייכים להם:

זהו הרי ר' חייקל, מסתמא הוא מצא כרגע אסמכתא חדשה בדברי חז"ל על מוט של גדר.

משום שר' חייקל לומד מכל דבר, ממוט שנשבר מגדר, ממעוף של צפור, מקרקור של צפרדע, או ממירלה אשתו...

בכל דבר הוא רואה את התורה. משום שלא יתכן שיהיה המוט תקוע בגדר סתם כך, מוכרח שתהיה איזו הלכה הקשורה בו - - -

- בוודאי, מאירות עיניו של ר' חייקל:

האם קבוע הכלונס במאוזן או במאונך, האם יש בו טפח ברחבו, או י" טפחים באורכו, האם בין מוט לחברו יש יותר מג' טפחים, מה הנפקא מינה לענין עירוב, ומה עם דיני מחיצה, והאם ניתן להכשיר עמו את הדופן השלישית לסוכה. יהודים, געוואלד! כיצד יכולים אתם לעבור על פני מוט יהודי ולא לומר דבר, איזה חידוש. שומעים אתם, אתם רוצים לשמוע כמה הלכות כרוכות במוט הקטן הזה, כזה שאתם עוברים לפניו ולא שמים לב אליו, כזה שאתם יכולים לעקור אותו או לשבור אותו בלי משים. אבל גם כאשר הוא שבור הוא עדיין יכול לשמש ללחי עבור עירוב, מבינים אתם?

אין בעולם דבר, אפילו גרגר חול, מעוף הציפור, קריאה של עורב, או געגוע של ברווז, שלא ניתן ללמוד ממנו הלכה.

אבל אתם חולפים במהירות על פניהם. לא, אפילו כאשר אתם צועדים לאיטכם, לא חודרת לתודעתכם ההכרה כי אתם יהודים, והכל מסביבכם יהודי, וליהודי אין דבר שהוא לא תורה, הכל נמצא בה....

- בוש וחרפה - צועק הוא בקול. השומעים מפנים את ראשם לעבר הקריאה:

- מה החרפה הגדולה, ר' חייקל? שואלים הם בחיוך של דרך ארץ, למה חרפה?

- חרפה אמרתי? האמנם? נו, כמה פעמים מופיעה 'חרפה' בתורה? למה שאגלה לכם, טלו תנ"ך לידכם וסיפרו בעצמכם. כמה צריך לשלם על בושות, כי הרי בוש וחרפה היינו הך, וכמה סוגיות בגמרא יש בענין בושות, ובענין שאר הארבעה דברים של חיובי המזיק?

* * *

נאספים להם האנשים סביב ר' חייקל, אלא שהוא לא רואה אותם, משום שכל עניני דין "בושת" מכל התורה כולה מתאספים מול עיניו לגבעה גבוהה, שלא נותנת לו להביט ימינה ושמאלה, לא להרים את עיניו למעלה ולא לשמוע כל דבר אחר. הוא מדבר בשטף על כל המקומות הללו הדוהרים במוחו, ומנפנף בידיו בחזקה, עד שהאנשים נסוגים פסיעה קלה לאחור.

אין מילה – שחים אודותיו – שתזכירו לפניו והוא לא יאמר לך מיד שמילה זו אינה מילה סתמית אלא תורה של ממש. תופס הוא מאן דהוא, או עשרה "מאן דהוא"ים, או חז בדש בגדיהם ומנענע אותם:

יודעים אתם מה אמרתם? סוגיות שלמות בגמרא אמרתם עכשיו, פרקים שלמים ברמב"ם וסימנים רבים בשולחן ערוך, ותשובות, או ווי, כמה עשרות. משום שיקירי, אין מילה אחת בודדת באידיש או בלשון הקודש, כוונתי למילה באידיש שמתרגמת היטב ללשון הקודש – שאין לה בסיס בתורה. הכל נמצא אלא שצריך לדעת כיצד לקבץ אותם, לבאר אותם ולהתאים אותם כל אחד למקומו.

ביצה של תרגולת – זה חצי מסכתא, מוט של גדר כונס בתוכו סוגיות רבות בגמרא, ואפילו אבן קטנה ברחוב, מלמדת אותנו הלכות רבות בעניני שבת ובעניני טומאה. יודעים אתם מהי "אבן מסמא", יקירי וחביבי? אבן מסמא היא אבן, אבן פשוטה ככל האבנים, גדולה אמנם, אבל גם אבן גדולה היא הרי רק אבן. נו, כמה 'תורה' נאמר רק על אבן? אבל הרי יודעים אתם טוב ממני...

מחייך הוא חיוך חסוף, ועיניו הזריזות כבר מחפשות הלאה, הם חולפות במהירות מעבר לראשי האנשים שהתאספו סביבו וכבר לוכדות הן עורב במעופו. עורב זה הוא לבטח בן-בן-בנו של אותו עורב שיצא מתיבת נח והביא על עצמו קללה, ואחר כך הביא מזון לאלהיו הנביא ממטבחיו של המלך אחאב, זוכרים אתם בודאי..

זו באמת רק אגדתא, אבל גם בהלכה יש אריכות דברים על העורב, על סימני הטומאה שלו - - -

ועיניו שוב ממהרות הלאה, רחוק יותר, למעלה יותר, או - - - -

אנשים חוששים לדבר עם ר' חייקל, משום שיודעים הם שאך יזכירו לו איזה רעיון תורני, או אפילו רק מילה כלשהי, הוא יקפוץ בזעזוע, ועיניו הזריזות ירוצו מיד על פני מאות דפי גמרא, על אלפי ענינים, והוא יקשר אותם זה עם זה. ואילו הם יעמדו מולו, חלקם בעינים לטושות, חלקם בפיות פעורים, וחלקם יעמדו סתם כך במבט בוהה בלתי מבין, והוא יאמר ויאמר, עד אשר לפתע יעצור כדי רגע:

- חביבי, מה אני מדבר אליכם, הרי יודעים אתם טוב ממני, אז בבקשה - - -

על הארץ מתגלגלת לה בין הרגלים פיסת נייר כתובה, כזו שעליה רשומים חשבונות בכתב יד ילדותי, ועליה מכתב מכובד: "לכבוד אהובי וידידי", מכתב מסוחר חבלים לסוחר כפפות - - -

- 'כפפות' אמרתם, רבותי, ובכן, לגבי נטילת ידים כאשר יש פצע ביד, 'חבלים', או ווי, מי אינו יודע מהחבל שנקשר ברגלי התרגול, והתרגול מקפץ והחבל נקרע, אתם ודאי זוכרים את הגמרא בבבא קמא - - -

אנשים מחייכים לעצמם, אחרים מתחילים לדבר בסוגיא, אבל הוא כבר רץ הלאה, רץ הלאה - - - וכך מתגלגלות להם המילים תמיד, ברחוב, בבית, בחנות או על גבי העליה, על הכתפים או מתחת לרגלים. אל תגעו בהם! כל אחד מהם הוא הרי פסוק מפורש, הלכה, משנה, ברייתא, תוספתא, או - - - וכי אני צריך לומר לכם זאת, הרי יודעים אתם טוב ממני - - -

הערת סיום:

כידוע, כמעט כל סיפוריו של רבי דוד זריצקי ז"ל, מבוססים על מקרים שארעו באמת, או על דמויות אמיתיות שהתהלכו בינותנו, אישים שהכיר באופן אישי או ששמע אודותם. התפאורה והרקע, חיוכי הלבנה והכוכבים, שיחות הלילה והיום, האבנים ושאר החפצים המלוים את הסיפור, הינם פרי עטו המבורך של הסופר, אולם בסיס הסיפור בדרך כלל אותנטי והיה במציאות.

בימים שלאחר הפורים אינה ה' לידי את המאמר הלזה על דמותו המופלאה של ר' חייקל, ואמרת להביאה בפניכם. תוך כדי עריכת המאמר לגליון וברוח ימי האבל העגומים נצנצה במוחי המחשבה שר' חייקל הנ"ל, אינו אלא מרא דכולא תלמודא מרן הגר"ח קניבסקי זצוק"ל ששמועה אודותיו כאברך שאין לו בעולמו אלא ד' אמות של ש"ס בבלי וירושלמי וכל התורה כולה, הגיעה לאזנו של הסופר, וכדרכו מיהר לתאר כי ה' הטובה עליו את דמותו הנדירה. אף שמה של הדמות תואמת את השערתי זו.

השערה זו כשלעצמה, אף שנראתה הגיונית, חששתי מלהביאה לפני הקוראים מאחר וסוף סוף אינה אלא השערה, ללא כל בסיס עובדתי כלשהו. אולם שורות ספורות שקראתי במהלך חג הפסח חיזקו אצלי את ההנחה הזו, ואמרתי אציגה נא בפני הקוראים הנכבדים, את דברי אחד המקורבים למרן הגר"ח זצ"ל הלא הוא הגר"ר אי"ש שפירא בן הגר"ח ש"נכד להגאון רבי יהודה שפירא זצ"ל ראש כולל חזון איש, כפי שנתפרסמו מפיו בגליון של קרן השביעית שהתפרסם בחג הפסח השתא.

כמדומני שהדברים מדברים בעד עצמם.

עם זאת חשוב להוסיף כי מאמר זה אודות ר' חייקל נכתב לפני קרוב לחמישים שנה, בשעה ששמעו של הגר"ח וגדולתו עדיין לא נפוצו על פני כל הארץ, ועל כן התאור הוא אך לפי מה ששמע אז הסופר, ולפיה בלבד, וללא היכרות אישית.

ואלו דברי הגראי"ש שפירא הנ"ל על מרן הגר"ח קניבסקי זצוק"ל:

בתקופה זו גם זכינו ונסענו עמו לבריתות במקומות שונים בארץ שהיה סנדק (ובזמנים שהיה יוצא לסנדקאות מחוץ לעיר), והיה שקוע בתורה, וכפעם בפעם היה מרים את העיניים ורואה למשל איזה עץ, ומיד היה אומר "כמה פעמים כתוב בסדר זרעים עץ תאנה או עץ זית", והיה מתחיל למנות מגמ' ומשניות ותוספתות וכו' וכו'. או שהיה רואה את השמים והיה שואל איזו שאלה מגמ' הקשורה לשמים, או כמה מצוות יש בדברים שקשורים לשמים, וכגון ברכת הקשת ורעם וברק ושממים וקידוש לבנה, ומונה והולך ושזור מהלכה להלכה ומדין לדין.

וכשהיה עולה במדרגות בית היה מזכיר לפעמים גמ' שונות על "בית ועליה" בדינים שונים בש"ס ובמקומות שונים, והאסוסיאציות שלו במהלך כל חייו היו כולן כולן של תורה ודיני תורה והלכות ואגדות. אשרי עינינו שזכו לראות ואזנינו שזכו לשמוע,